

ՄՈՒԹ ՏՈՒՆԸ

— 0 —

Չեմ կրնար ըսել թէ ինչպէս զուրա ելայ այդ Գեղամասեցոց մէջէն: Գարեջրոյ տակաւոր պատկաճ կեցած էր սննդական մէջտեղ, դալար ճիւղեր կը զարթոնէին դաշն, լեռնեզոռն փորը կը կանգնէր դռնգոգնուն ճրպանքուն լոյսին տակ որ ամէն կողմ կը շողողէին: Պայտելի տակաւոր կը ծծաղէր կարծես, կ'ուրախանար ուրախութեամբ բոլոր հրաւիրելոց՝ եւ անընդհատ կը բաշխէր իր գուարթ փրփուրը երբեք դաշին բաժանին կարծես շունդ անոր. կանայք չուրջը կը դանախէին, դալպած կ'ընէին: Անա ճորակը կը շրջէր, ուռուցիկ եւ ոսկեգոյն գաւթները դուրս կը վիժէր, ցնծութեան աղաղակներ յափտակելով: Եւ կ'երգէին, ամենքը կ'երգէին: Պատ մը ձեռքս գլուխս տարի եւ անաճակտեմ վրայ պտակ մը գտայ—Այդ, թազազարդուած էի ոսկիթղթէ փառքով: Միօրինակ յանկերդ մը անվերջանայի կոկնտութեամբ կաննջի կը շարարէր: Ամենքն ալ իրարու վրայ կը հակէին եւ իրարու ականջն ի վար կը պտտային միեւնոյն երեք խաղեր, մերթ ընդ մերթ ոտուրէն գետին կը զարնէին աւելի գրգռելու համար իրենց եռանդը, կը կոխէին դիւարը, կը ցատկէին, դիրկ կը տարածէին, խոշոր բերաններ կը բանային, կը իւրն դաշին — ի՜նչ երջանկութիւն:

Լոյսերը չուանկերու պէս կ'ընկնցած էին: Դաշնակ մը կը թնդար. ալ եւ այդ դաշին — անպոյտային որոտում մը սպառնալից կատաղութեամբ բազմաձայն ճչեր կը խափանէր եւ հաղիւ երբեմն թէթեւ ծիծաղը մը թռիչքը կը յաղթելը վեր բարձրանալ, որպէ մը թըրթըռուլ:

Ամենքը կը ժպտէին. ինչո՞ւ արգիօքս եւ ալ կը ժպտէի, որպէս թէ եղբայրական հրճուանքով ողողուած զախարհ սերէի, բայց Աստուած վկայ՝ այդ պահուն ըլլողը մարդիկ կ'ստէի: Ինծի կը թուէր թէ զիս կը յորդողին կեղծ ուրախութեան մը անձնատուրը: Ըլլալ եւ կը բարկանայի ատոր դէմ: Սակայն դաշնակը կը գոտար, գարեջրուր կը հոսէր, անա կը պարէին, եւ ապր տիմարները իրարու սիրտ խօսքեր ալ կը մրմռային: Չէ՛, ալ ծիծաղելի էր աս:

Յանկարծ պատին երկայնքը սկստաւ պատկանելու. չարք մը երեւան ելլել. ծաղարնուրները էին եւ ի՜նչ հաճախ ծաղարնակարներ կ'նտակ պարուն մը, աթոռակի մը վրայ կանգնած, ձեռք՝ բռնած ճպտոտով զանոնք կը ցուցընէր: Կը մեկնաբանէր, կը ճառախօսէր խելը կատակ ճոռմամբանութեամբ. գլուխը բոլորովին անաղջ էր եւ կանխեղներու տակ թափանցիկ կ'երևար:

— Լուսինը, Լուսինը, կ'աղաղակէինք միաւ բարբառ:

Եւ անա երկայնաձեւ սեւադոշն կերպարանք մը գծագրեցաւ նոյն պատին վրայ, բայց ուրուականի մը չափ երկայն մարտունի ջնորհաւ կերպ գիտակ մը ունէր եւ կեռ մատուցըր մաւմուկներու նման տնձ. էին:

Ընգհանուր ծիծաղ մը. Դու ես, ըսին ինծի, դու ես, եւ եւ ապշութեամբ կը ինքզայն: Ամէն կողմէ ծափ զարկել: Կանա՛ք խոնարհութիւններ կ'ընէին առջեւս, ատուրներ կը դրուէին զովմաններ ուղղելով անոր, եւ ինքնցմէ մին քիթը ճմլեց պատին վրայ:

Անձնատուր թիւնս փայտալուծած, ինքզինքս վերին աստիճանի երջանիկ կը դաւանէի, կը լողայի ճաճանչներու եւ բերկրութեան մէջ. գարեջրուր կը հոսէր բերանս ի վար, կոկորդս փափայկելով շողողորթաբար:

Բայց յանկարծակի ինքզինքս գոգոցը գտայ. ալ խորախանայան դարձին ճառագայթութեամբ աներեւոյթ եղբւր էր, ասկայն դեռ եւս ականջիս կուգային բերանայլոր քրքրիւնք, եւ կ'ընէի թէ արդեւ կը ծաղրեն զիս: Ձէի դիտեր որ կամովին զուրա ելլեր էի ատկէջ, թէ շատ մը քորոզ բազուկներ բռներ ատօք փառք գուրա հաներ էին զիս:

Սկսայ քաշել Անտարակոյտ, կ'ընէի, ծաղրեցին զիս եւ բուռնեց կը ցուցնէի տանը՝ սաստիկ սպառնալով. Գասակ գլուխս չէր ալ, իմ թղթէ պտակս եւ սաստիկ ցաւ մը խոցոտեց հոգիս. կ'ափսոսայի անտիտարիներէ կուրուստս. ալ ի՜նչ պատեռ ունէի. ինչպէ՛ս քաշը գալի տոյ երկրին վրայ: Վա՛յ եւ ա՛ւօ՛թ ինծի:

Եւ քաշելու արագեցի. քաղաքը, մարդկութեան պատապարանը, լուռ ու մուխ էր բոլորովին: Կաղեք մարեր էին, կտաք չկաւ. պղծուոր աղօտ պաղպաղէր մը միտայն, ու ըլլող քաղաքը պղծի կ'երևար: Նրկիւղ մը պաշարեց զիս, կը կարծէի թէ ամենայն ինչ ալ իմուտ, անհամար, գորշաբոյն չէնքերը, փակ զունները, խոշոր պատուհանները, երկրորդ սինդները, խորհրդատուը՝ կը սպառնայ վերջնական կործանման Ոտքիս տակ ապաքարներ կը թնւ դաշին եւ կը թնդային ախպէս ուժգնութեամբ որ ամբողջ ոտատունը կը զոգանալէր, Կարծես պարագայ էր տակը:

Եւ կամ միայն երկրին վրայ՝ ըսի՜ չորս դիւ նայեցայ: Ոչինչ կ'երևար, աղբերաններ լոյսը էին, ամէն կողմ խորհրդաւոր խորքեր կը թռչմարէի. հրապարակ մը աղբիւս ելաւ՝ գեղեղմանատան մը կը նմանէր, յետոյ ծառուղի մը կ'ուռ առջեւս. ծառերը սեւ ոսկորներու պէս ցցուած էին. ծխաբալլին երկաթի ճամբաները դիտուններու նման կը շողային:

Փոքրիկ շշուկ մը գարտրեղեցուց զիս — մարդ մը կը քաշէր տներու տակ եւ տանիքներէ վար իջնող անձրեւի խողովակներ կը ծնէր գաւաղանով մը: Շուն մըն ալ որ քուզնէր չէր գատուր երբեք. ոտիւն մը կ'ընէր յանկարծ, եւ որս մը կը յափտակէր, մեռլ մը՝ որ խողովակէն գուրա ցառքեր էր՝ չուա-

րած և նա սաստիկ խնդացի . բայց անծանօթ մարդը բերել խոշոր խոշոր բազաւ, հասակը երկնցաւ եւ սոսկալի հրէջ մը դարձաւ ան :

Եւ սկսայ վազել , վազել և կը ջնասի ժամ առաջ տուն մը մտնել զատուի . մերթ դրան մը զանգակը կը քաշէի , այց թիւը կը փոթէր եւ բացող չէր ըլլար . թշնամիս կը մտնեար , ցուպը ճծնկում , եւ շունն ալ կարծիք երախք մը փոխեմով արիւն , կը կաթնեցրնէր , կը հեւար : Պալատան մը զանգակը կը ճակը հրէցի , եւ նոյն պահուն , ո՛հ ի՛նչ բախտ , երկու դրոշները երկփեղկեցան , եւ հաղիւ թէ ոտքս բակը դրեր էի , աներեւոյթ զօրութիւն մը ղանդոր կղպելի :

Անդատասկը մուտք էր , վիցանկերնէ փառուար լապտերներ անշուշտ , ոչ քի կ'երեւար . բարախափելով կը քաշէի — տոյրն անշնակ թուէր , եւ մէկէն իմէկ սոսկացի Ռ՞՞՞՞՞՞՞ բացեւ էր դուրս :

Սանդուղ մը վնտուցի , ապակեղէն դռներ անտոյգ փայլ մը կը թափէին եւ ընդարձակ մուտք մը կը տեսնէի առջեւ . սակայն չէի համարձակել այլ խորհրդաւոր , վեհաշուք բնակարանը մտնել :

Այն ատեն անտոնանկի թափ մը շալակս շօշափեց եւ հրամայեց .

— Պէտք է քալել՝ վեր ելիր :

Դող մը թօթիկց դէս . ոչ միայն այդ շօշափութը ահաճելի էր , այլ անաղուղն ալ հիմայ աշխարհ գոժուրեանիկ զարմաւ որ ծընկունքներ կը կտրուէին . թաւ . որք՝ մը կը ծածկէր դաշն , եւ մշտապաւոր տուններ , գեղեցիկ արկիւղով , արարեալաւ , աստիճան . ստուիճան կը բարձր առայն : Բռնատուցիք ինքզինքս եւ հեծեծկով վեր եւայ , Բնդարձակ սրահ մը իր խորին մթութիւնը կը բանար առջեւս ոչ կա՛ն ուշեր . եւ ոչ ընակելի : Դեռնաւտասկասկը կը հնչէր : Եւ կը քաշէի զարմացած . կը ջնասի ինք մը գտնալ՝ երբ պատերը սկսան ճարձատար , փակ պատուհաններ բարձր լինել , կարծես թէ բուք ու քամի կը փչէր անհամար ծիրպիւրէ . ու մտմտ մը կը սուլէի Սնննա՞թ ծայրեր բարձրացան :

— Ի՛նչպիսի արևուր է այտուղը , ի՛նչպիսի մուտք է . ի՛նչպիսի պիտի կարծեսաւ այտուղը բռնակի , ո՛վ դատապարտեալ , վա՛նսդի այտուղ պիտի ընակիս երկար ատեն եւ ձանձրութեան սիրտից պիտի զգտնես :

Եւ ստա՛ծ , սարսափած , հաղիւ կը հաւկնայի այլ խօսքերը ու կ'ըմբռնէ ատունը մտաք : Գոժեքս կը թնջային եւ ակամայ ձեռքներս առաջ երկնցուցի կարծիքով թէ աներեւոյթ ուղիներ երես պիտի փաշտային :

Բայց ձայները լռեցին եւ քիչ ետքը նորէն սկսան :

— Դունք թեղ անծանօթ անտ մը մտար եւ ասել պիտի ելլես երթաւ չստ լալէ ու աղաղակելէ ետք . պիտի անթծես եւ անաւոր բան տարկութիւնդ ոչինչ պիտի ամփոքէ :

— Ռ՞՞՞՞՞՞ կը խօսի ինծի հետ , աղաղակեցի , աւշուրներս խոշոր խոշոր բացած :

Ձայները նուաղեցան շեւ հիմայ ցեց մը միայն տախտակը կը մաշէր :

Ոնկապար պէս վազեցի եւ սենեակին խորը զարկի ձեռուընդ . նայիս փեռնեցաւ , եւ ինքզինքս գտայ ուրիշ սրահ մը՝ աւելի մթնեւաւեր երկիւղարներ , եւ ապրտակ երեւոյթք մը դէպ ի վեր կանչեցաւ եւ առջեւս անցու , սահմեցաւ . անյապա եղաւ ինչպէս գորտըրք մը : Կնոջ պատերը մըն էր ան , բորտով ինչ սպիտակ , թարթափներն անդամ սպիտակ էին :

Արդեօք կը ճանչնայի՞ զանի . կարծես՝ թէ այո՛ :

Սակայն ո՞վ էր . այսպիսի միայն կը յիշէի , կամ մանաւանդ աղօտաբար կ'երթաղորէի , թէ ան ատենօք մեծ ցաւ պատճառած էր ինծի :

Ուզեցի փորձել , հրաւիրել զանի որ իմ մօտս գայ , դիւն չլքէ . բայց տրտմալից , դանդաղ , խոնջ ձայն մը մրմռաց :

— Այլ եւս ի զուր է , ահա կ'երթամ . ահա թաւ :

Եւ զուռիս ծեծեցի . եւ սոսկալի արտասուքներ երես տողորեցին : Ալ կհանքս վերջացած կը համարէի , ամէն ուրախութիւն ու չընչացած եւ հողիս ծերացած : Անուշտ փափաք մը ունէի վազամեծ ըլլալու դազաղիւն մէջ քնանալու :

Սակայն անհաճ գորութիւն մը զարմեալ զիս մշխեց եւ հրամայեց .

— Պէտք է քալել՝ յառաջ դնա :

Ու նոր սենեակ մը մտայ՝ միւսանիւրուն պէս դատարկ ու խաւարին : Բերեալ զօրացիք էին ալ ու կը ջնասային բան մը տեսնալ — ոչինչ կ'երեւար :

Մեռապաւոր հնչիւն մը ականջիս զարկաւ . աներեւոյթ ձեռք մը կարծես թէ ոսկիներու դէղ մը կը համարէ , վեր քաշելով գեղտնք ու յետոյ վար թափթիւղով : Ստատիկ ընդազաւցութեամբ բռնեցիս , կը ցանկայի ձեռք մօզի այլ հարատրութիւն որ լրբաբար կը փորձէր զիս , կը զարթոյնէր զիս :

Սենեակին մէջ կը զառնայի ամէն խորը ու անկիւն պրկալելով , Պատին մէջ կրկնապիւղ մը տեսայ եւ սկսայ արհուրում անխրի խառնել քրքրել , կարծիքով թէ այտուղ էր այն գանձոր որ զիս յայպէս կը շարժարէր : Զգտայ , Յուսուրեւութ թիւր կատարի փափաքս աւելի սաստկացուց , գեղտնք կը հարուածել կնկովս , կը հաւատայի թաքստայի մը գոյութեան զոր ելիէ երեւան հանել փողփողուն ցոլքեր աշուրներս պիտի խոցոտէին :

Մտնելի վրայ ինկած զօղակապ տախտակները կը զննէի . հղուղտով կը քերէի անոնց միացած տեղերը , կը փնջի որպէսզի փոշին թոկի եւ եւ եթէ ծեփ մը կայ երեսան լիլէ : Յետոյ փորարարչ եկայ . Պատին տակերը ուշի ուշով խուզարկելի , ոչինչ : Բայց սակայն , հնչիւնը շշխմի պէս կը շարունակէ , կը գոռանար . կը թնջացնէր տուն տեղը , եւ չբմարացած մէկ կողմէն միւսը կը դառնայի ինքզինքս անթծելով որ կարող չէի միջոց մը գտնելու . եւ ձեռ-

նամբը հարատու թիւնէն բաժին մը ասնելու: Բայց ձայնիւր ծիծաղեցան:

— Փնտռէ՛, փնտռէ՛, եթէ գտնաս՝ լաւ է, եթէ չգտնաս՝ վա՛յ է: Տես ի՛նչչափ վայելքներ կը սպասեն քեզ եթէ յաջողուս այդ գրամը յափշտակել:

Եւ խուլ, մոլեղին լարկութեամբ՝ որ զին կը ծարրեն՝ անշարժ թշնամիներս կը նախաւեին: Ուղեցի այդ տեղէն դուրս ելլել, բայց դուրը կը պուռած էր: Փականքը թօթկեցի ու աշխատեցայ խորտակել զայն: հարուածներուս արտաքուստ կը պատասխանէին խառնաշփոթ ազդակներ:

— Ո՛հ, դուրս պիտի չելլես, հոտ պիտի մնաս: Չենք ուզեր աւելի առաջ երթաւ, չենք ուզեր մեր մէջը մտնես, կը սպաննենք քեզ:

Եւ գոռացի.

— Ո՛վ էք, սիրելորներ: Ո՛վ էք դուք որ կը քննար ազատութիւնս խլել: Եթէ մահն անգամ ստոյգ ըլլայ, անխախտութեամբ ըլլայ, դարձեալ ասկէ դուրս պիտի ելլեմ:

Եւ բոլոր զօրութեամբս կից մը տուր զրան՝ որ կտորեցաւ: Կիսաշունչ, քնաթաթախ, յառաջ վազեցի, զմայ երկայն փող մը ուր ամենազոյգին ցոլք մը չէր պլպլար: ոչ թշնամի տեսայ, ոչ նախատիչ, ոչ ալ զիմադիր. ամենքն ալ ցնդեր էին ուրուականներու պէս:

Ինչոք ծաւր թաղութիւն մը կը նեղէր զին: հազիւ թէ բոլոր մը ուրախացող զին յաղթութիւնս: Ա՛լ ոչ ոք կ'է խաւէր հետս, կարծես թէ կը պատակաւնէին ինձմէ. հեւալով, երկար ժամեր թափառեցայ, եւ նորանցքը անվերջաւոր էր: Էնծիւն մը բարձրացաւ եւ դարձեալ հեծութիւն մը: Յաջորդաբար ողբերը բազմացան, եւ անոնց որ կողմէն գալը չէին հասկնար:

— Ինչո՞ւ ոտնակոպ կ'ընես զմեզ, աղաղակեց ձայն մը, ամէն մէկ քայլափոխիչ կը փախչախես զմեզ:

Ոչ ոք կը տեսնէի, ոչ ոք կը շօշափէի, եւ աւելի զարհուրելով այդ լիկերոյ յանդիմանութիւնէն սխալ չտապէի, փողին երկայնքը վազել՝ առթիւքերով ու գործելով, եւ հասայ սրանկիւնանակ կամարի մը տակ՝ որուն քերանքն խնայ լսուած քամի մը կը փչեր եւ կը սառնեցներ քրտինքս: Բոլորակ դարաւասի մը ելայ, զոր աշտարակի մը գագաթը համարեցայ, Գիշերը խաղաղ էր եւ աստղերու գեղեր կը հոսէին երկնից վրայէն՝ դէպ ի հեռաւոր հորիզոնը: Աշտարակէն վար նայեցայ՝ ազատ շունչ մը առնելէ ետքը, զի մ'ը մթութեան չափ խոր դէպ ի վար կ'իջնար զլաւ ալ քայլելով: Եւ ընկերկեցայ, փութացի խուսափել անընդիմադրելի ձողովութիւնէն, թէ եւ կը հասկնայի թէ վերջ ի վերջոյ հոտ պիտի գլորուիմ:

Բաւական էր փոթորիկ մը ելլէր ու աշտարակին վրայէն խլէր տանէր զին:

Սեւ զրօշակ մը կը ծածանէր ձողի մը ծայրը: — Ո՛վ եղիկի, պոռաց նոյն ձայնը, պատրանք վաշեկեցիւր եւ փախար, բայց կենացդ պատրապարանը մտք էր, տիտէ էր, լի ցնորք:

Ներով եւ արհաւիրքով, զայն ստուերը կ'ողորձէր եւ դու ստուծիւն ու ոչնչութիւն միայն գտար: Երկիւղ, թերահաւատութիւն, զղջում չարչարեցին զքեզ: Ելքը մօտեցաւ, ահա առջիկ անհուն ճանապարհ, եւ դու կը տատամսիս:

— Ո՛վ էս, հեծեցի երկնից աստղաւոր գունատութեան նայելով, որ կը խօսի ինձի հետ այսպէս անանկատ հաւատարմութեամբ:

Ու ձայնը թաղմանական մրմնջմամբ հծեց:

— Հողի՞ք իմ:

ՎԱՀՐԱՄ ՍՎԱՃԵԱՆ

ՄՏԶ ԻՍ ԻՍՈՆԱՐԱՆԵՆ

Գ.

ՏԵՍԻԼՔՆԵՐ

ՍՏՈՐԵԿՐԵԱՅ ԵՈՒՂ

—

Հողին տակը ծով մը կայ գարշելի գոյնով:

Անսահման աղմուկով մը պատած:

Տառապող հոգեները

Ու կեանքէն յոգնածները

Նաւարկելու գրկեցին

Այդ ծովուն վրայէն,

Երկու բոխիկներ,

Որոնց մէջ խուճկ ունէր, միւսը՝ զմուռս:

Եակեցին երկրագունտին կողմ

Ու նաւամագոյց մը կառուցին:

Եւ կեանքէն ձանձրացածները

Եղբայրներն ու տառապածները

Նաւակներով ծովին իջեցուցին:

Ու ծովը կազմուած էր արցունքներով:

Հիւանդին արցունքներովը

Եւ անոր մօրն ու սիրականին արցունքներովը

Ու ծովի ջրերերուն խառնուած էր

Ժողովուրդներու արիւնը կարմիր

Որ կը գլորչիւնար, կը գլորչիւնար:

Հիւանդին քերանէն

Եւ ռնգունքներին

Թանձր ծուխն պէս

Հատաշաքը զը ժայթքէր:

Եւ կը խառնէր արեւնի գլորչիւնին:

Եւ կը խառնար աղմուկովը

Ու կը խառնէր ծովը գարշելի գոյնով...